

קח מאתנו את זיו השכינה של הגאונות

מיידיש: עמוס נוי

קדיה מולודובסקי (1894-1975) מוכרת לקוראי העברית בעיקר כמחברת של שירי הילדים היפים, שיצאו בעברית בספר "פתחו את השער", וביניהם "מעשה במעיל" ו"הילדה איילת" המפורסמים. אבל מולודובסקי הייתה גם משוררת מודרניסטית מפעימה ורבת-עצמה. היא עסקה בנושאים שונים ומגוונים כנשיות, אהבה, ארוטיקה ואלימות בארוטיקה, אינטימיות וחרדת אינטימיות, אשמה, כפייה, געגוע, בדידות, אונס, וכתבה על כל אלה באומץ לב ובחושפנות יוצאי דופן. נדירות הן המשוררות שהצליחו לצקת תחושות כאלה לכלל ביטוי שירי מרעיד חדרילב. כמו במקרה של יוצרים אחרים ביידיש, גם יצירתה המודרניסטית של מולודובסקי "למבוגרים" נשכחה ב"מדינת היהודים" לחלוטין. כמה משיריה החזקים ביותר תורגמו היטב לעברית על ידי שמשון מלצר ויצאו באנתולוגיה המופתית של שירת יידיש, "על נהרות". ספר שיריה הראשון של קדיה מולודובסקי, "לילות חשוני", ראה אור בוויילנה ב-1927, והפך אותה כמעט מיד לאחת המשוררות המודרניסטיות הגדולות הראשונות של המאה.

השיר הראשון, "אל חנון", הוא שיר תפילה שנכתב בניו יורק ב-1945, כשהתבררו ממדי ההשמדה של יהודי אירופה. כמה מילים על השיר השני, "אמא": למרות השפה הפשוטה, זה שיר מאוד קשה לתרגום עבורי. השיר מורכב משכבות של דימויים, שלא תמיד ברור מי מדמה את מי, והאם הדימוי שייך למה שלפניו או למה שיבוא אחריו. סימני הפיסוק של המשוררת רק מגבירים את הערפול הדומשמע המכוון הזה (מי, למשל, "מייבש את פיה" – הפחמים הובוערים או מילות התפילה של ה"מפיל" – שהן הכינוי לחלק מקריאת שמע שעל המיטה, הנאמרת לפני השינה: בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְפִּיל חֲבָלֵי שָׁנָה עַל עֵינָיו)? זה שיר על נשיות ותפילת נשים וגוף, על צניעות וגילוי, על בושא ואשמה, על כאב וגעגוע, ועל האופן שבו תהפוכות הזמן היהודי והכללי פוגשות את האינטימי והאשי. השיר השלישי המובא פה הוא לקוח ממחזור שירים קטן ("בשחר הכחול"). הוא שונה מאוד ממכלול שירתה של מולודובסקי – הוא בעל אופי אקספרסיוניסטי מובהק, וניכרת בו השפעתו של גדול המודרניסטים ביידיש, משה לייב הלפרן. הכתבת דוברת אינה מופיעה בו במפורש, ורצף הדימויים שבו רחוק לכאורה מהשפה האינטימית והנשית שלה. השיר מטעה בפשטותו וקשה לתרגום: יש בו רמזי חריזה פנימית וחיצונית, משחקים בצליל של מילים, ואפילו שימוש בעובדה הבלתי-ניתנת לתרגום שלשם הפעולה "להיות מוטל" ולשם העצם "שקר" משמשת ביידיש אותה מילה ("ליגן": בדיוק אותו כפל משמעות שיש באנגלית למילה lie).

ע"נ

אל חנון

אל חנון,
בְּחַר לָךְ עִם אַחֵר,
לְעֵת כְּזֹאת,
נִלְאַינוּ כְּכֹר מְמוֹת וּמְתִים.
אֵין לָנוּ תַפְלוֹת יוֹתֵר,
בְּחַר לָךְ עִם אַחֵר,
לְעֵת כְּזֹאת,
אֵין בְּנוּ דָם יוֹתֵר
לְהַעֲלוֹת קֶרֶבָן.
נִחַלְתָּנוּ הֵיטָה לְמַדְבַּר שְׁמָמָה.
הָאָרֶץ צָרָה מִהֲכִיל אֶת קִבְרוֹתֵינוּ,
אֵין יוֹתֵר קִינּוֹת עֲבוּרָנוּ,
אֵין יוֹתֵר שִׁירֵי מִסְפָּד
בְּכַתְּבִים הָעֵתִיקִים.

אל חנון,
קִדַּשׁ לָךְ אֶרֶץ אַחֲרֵת,
הַר אַחֵר.
כְּכֹר כְּסִינּוּ כָּל שְׂדֵה וְכָל אֲבֵן
בְּאֶפֶר וּבִקְדָשָׁה.
בְּזַקְנֵינוּ
וּבְטַפְּנוּ
וּבְעוֹלָלֵינוּ שְׁלֵמָנוּ
עַל כָּל אוֹת בְּעִשְׂרַת הַדְּבָרוֹת שְׁלָךְ.

אל חנון,
הָרֵם אֶת גְּבוּתֵיךְ הַיּוֹקְדוֹת,
וְהִבֵּט בְּאֲמוֹת הָעוֹלָם –
תֵּן לָהֶן נְבוּאוֹת וַיָּמִים־נִוְרָאִים.
בְּכָל לְשׁוֹן יִפְטִירוּ אֶת מְלוֹתֵיךְ –
לְמַד אוֹתָן אֶת הַמַּעֲשִׂים
וְכִיצַד לְעַמֵּד בְּנִסְיוֹנוֹת.

אֵל חַנוּן,
תֵּן לָנוּ בְּגָדִים גְּסִים,
שֶׁל רוּעִים הַנוֹהֲגִים אֶת צֶאֱנָם,
שֶׁל נִפְחִים לְצַד הַקְּרָנָס,
שֶׁל כּוֹבְסוֹת, שֶׁל קֶצְבִים,
וְאַף לְמִטָּה מְזוּהָ.
וְעֲשֵׂה עִמָּנוּ עוֹד חֶסֶד אַחֲרוֹן,
אֵל חַנוּן,
קַח מֵאַתָּנוּ אֶת זֵיו הַשְּׂכִינָה שֶׁל הַגְּאוּנוֹת.

אמא

בְּלִילוֹת, כְּשֶׁאֲנִי עֶרְהָ,
וּבָאִים אֵלַי יְמֵי עֶבֶר
כְּדֵי לְהַצִּיג אֶת עֲצָמָם מוֹל עֵינַי,
בָּאִים אֵלַי חַיֵּי אִמִּי.
וְיָדִיָּה הַכְּחוּשׁוֹת
הָעֲטוּיּוֹת שְׂרוּוֹלֵי כְּתַנַּת צְנוּעִים
כְּמוֹ כְּתָבִים יִרְאִי-אֱלֹהִים עַל גּוּלִים לְבָנִים
וְזוֹעֵפוֹת מְלוֹת "הַמֶּפִּיל",
כְּמוֹ פְחָמִים בּוֹעֵרִים שֶׁהוֹצֵפוּ בְּתַחֲנָה הַשְּׂקָטָה
וְהֵן מִיִּבְשׁוֹת אֶת פִּיהָ
כְּמוֹ שְׂזִיף כְּמוֹשׁ.
וְדַמְעוֹתֶיהָ נוֹטְפוֹת כְּזֶרְזִיף קִמְצָנִי שֶׁל טְפוֹת גֶּשֶׁם בּוֹדְדוֹת.

וְעַכְשָׁו, כְּשֶׁאֲנִי עֲצָמִי אֲשֶׁה,
וְהוֹלַכְתָּ לִי עֲטוּפָה מִשֵּׁי חוּם
בְּרֹאשׁ גְּלוּי
וּבְצִוָּאָר חֲשׂוּף,
וּכְשֶׁהָאֲמָלְלוֹת שֶׁל חַיֵּי שְׁלִי לְכַדָּה אוֹתִי
כְּמוֹ עוֹרֵב, שֶׁעֵט מְמַרְוֵמִים עַל פְּרָגִית,
לְעֵתִים תִּכְוֹפוֹת חֲדָרֵי מוֹאָר כֹּל הַלֵּילָה,

וְאֵנִי מְרִימָה אֶת יָדַי מֵעַל רֵאשֵׁי בְּתוֹכָהּ,
וְהִשְׁפֹּתִים שְׁלִי אוֹמְרוֹת תַּחְנֶנָּה
שְׁקֵטָה יַחֲדָה לְאֱלֹהִים.
וְהִדְמָעוֹת נוֹטְפוֹת כְּזֶרְזִיף קִמְצָנִי שֶׁל טְפוֹת גֶּשֶׁם בּוֹדְדוֹת.

* (מתוך "בשחר הכחול")

קָחוּ אֲבֵן וְהִשְׁלִיכוּ בְּאוֹר
אִם בְּכַפֵּר,
וְאִם בְּעִיר,
וּבְאִשֶׁר תִּפֹּל וְתִשָּׂאֵר שׁוֹכֶבֶת,
שֵׁם מִיִּשְׁהוּ אָמַר עֲכָשׁוּ דְבַר־שֶׁקֶר

וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁבָּאִים עֲנָנִים עַל עֵירוֹת וְעַל יְעָרוֹת,
וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁחֵיוֹת פְּרָאִיוֹת טוֹרְפוֹת בְּשָׂדוֹת אֶת הַצֶּאֱנָן,
וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁיְלִדִים קְטַנִּים מִתְפָּרְצִים בְּכִי בְלִילוֹת,
וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁרוּחוֹת סְעָרָה אֶת גַּגוֹת הָעֲנָנִים מִפִּילוֹת.